

סימן כח - בן שמונה, טריפה מן הבטן וילוד שמוחו אטום הגדרה הלכתית ואבחנה רפואית

ראשי פרקים:

- פרק א – מבוא לסוגיית בן שמונה
1. משמעות הלכתית
 2. המציאות הרפואית
 3. אבחנה רפואית של בן שמונה בהלכה
 4. הלכה למעשה
- פרק ב – יילודים פגומים – מתי ניתן ליטול מהם איברים להשתלה
1. היתר ליטול מאננצפלוס לב להשתלה
 2. הגדרות: בן שמונה, טריפה מן הבטן וילוד שמוחו אטום
 3. דיון בתשובת הגר"י זילברשטיין
 4. דעת הגרש"ז אויערבאך

פרק א. מבוא לסוגיית בן שמונה

1. משמעות הלכתית

"בן שמונה" מתואר במשנה ובתלמוד בוולדות אדם ובהמה¹. מדובר ב"נפל", וולד הנולד קודם זמנו כשקיימת וודאות רפואית של מותו הקרוב². ולד זה שאינו בר קיימא מרגע היוולדו ("לא הייתה לו שעת הכושר")³ ואשר לידתו המוקדמת מגדירה אותו כמין מיוחד⁴, יוצר מהות הלכתית מיוחדת: למרות מצבו הפיזיולוגי הזמני כחי, נושם, מתנועע ובעל מחזור דם זורם, בכל זאת מוגדר הנפל להלכה כגוף דומם, כאבן, עם כל המשמעויות הנובעות מכך, לדוגמא:

א. עשיית חבורה בבן שמונה אינה מלאכה בשבת⁵ אלא נחשבת כ"מחתך בשר"⁶.

1. תוספתא שבת, ט"ז (ט"ו), ד(ז); חולין פרק ד. משנה ד; שבת קלו,א.
2. פרוט מקיף של דעות התנאים ושיטות הראשונים השונות בהגדרת התנאים והסימנים הקובעים בן שמונה ראה: הרב נריה גוטל, הפגות לאור ההלכה, קריטריונים המכריעים מצב הוולד, ספר אסיא ח עמ' 225-250.
3. שבת קלו,א.
4. "אין במינו שחיטה" (בניגוד לטריפה מן הבטן ש"יש במינה שחיטה") חולין שם, בסוף המשנה; שבת שם. וראה להלן בפרק ב.
5. לדעת הירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) וכמה ראשונים (רש"י, שבת קז,א ד"ה 'החובל בהן חייב' בלשון ראשון; ר"י ור"ת, שבת ע"ה,א תוד"ה 'כי היכי', ועוד) עובר על 'נטילת נשמה' – אב מלאכה של "שוחט". אך הרמב"ם, שבת פ"ח ה"ז, סובר שהבבלי חולק על הירושלמי (ברכת אברהם לר' אברהם בן הרמב"ם, סי' יח), וחובל בשבת עובר על איסור מפרק תולדת "דש".

- ב. דמו, רוקו, ומי רגליו של בן שמונה אינם מכשירים לטומאה כמשקה אדם.⁷
 ג. אין היתר לדחות את השבת למען הארכה זמנית של חיי הנפל.⁸

2. המציאות הרפואית

בתקופת בית שני, המשנה, התלמוד והראשונים, רווחה קביעה רפואית כי הרוב המכריע של וולדות הנולדים בחודש השמיני אינם מתקיימים, בניגוד לנולדים במועד או הנולדים בחודש השביעי. הוסכם, כמעט ללא עוררין, שסיכויי הקיום של בן שבעה עולים על סיכויי הזניחים של בן שמונה.⁹ הפרדוקס ההגיוני הנובע מסיכויים טובים יותר לעובר צעיר יותר הזמין תיאוריות שונות להסבר התופעה.¹⁰

בעת החדשה, מצוטטים מחברים שונים הטוענים כי אין יסוד להנחה המעדיפה בן שבעה על פני בן שמונה, אלא סיכויי הקיום של הפג עולים בהתמדה עם עליית גיל ההריון עד מועד הלידה הצפוי גם בשלשת חודשי ההריון האחרונים.¹¹ ההתנגשות החזיתית בין המוסכמה העתיקה ומדע הרפואה החדש מאפשרת ארבע גישות עקרוניות:

1. רופאי העולם הקדמון קבלו ללא בדיקה אמונת נשים חסרת יסוד, ופעלו על פי טעותם במשך מאות שנים ברוב חלקי העולם.¹²
2. "נשתנו הטבעים" ועובדות שהיו נכונות בעבר אינן נכונות כיום עקב השינוי (גם היום, הישרדות אוכלוסיות שונות בחשיפה לנגעים מסוימים אינה שווה).
3. ללא שימוש באמצעי הרפואה המודרנית, היו בעבר ונשארו גם היום, סיכויי בן שבעה טובים יותר משל בן שמונה (אם כי עדיין נמוכים מאד). אולם האמצעים הרפואיים החדשים, המשפרים את סיכוייהם של כל הפגים, מטשטשים הבדל קטן זה, אשר היה משמעותי בעבר.¹⁴

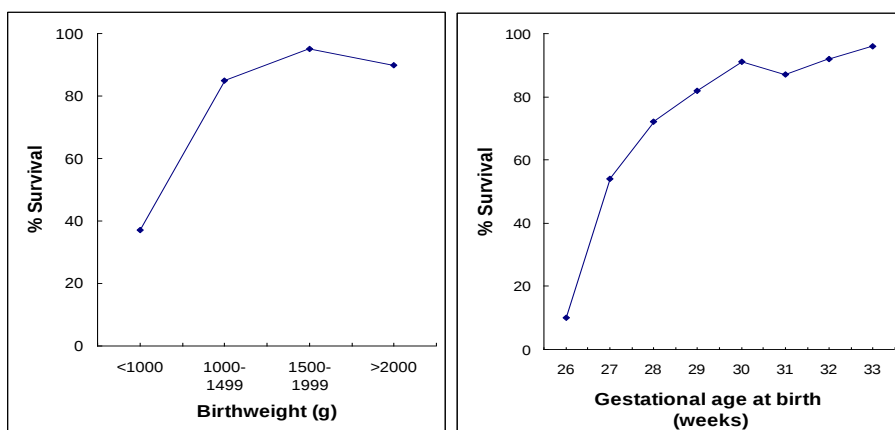
6. שבת קלו; ב; רמב"ם הלכות מילה. פרק א הלכה יד.
7. מכשירין פרק ו משנה ז; רמב"ם, הלכות טומאת אוכלין, פרק י, הלכה ז.
8. תוספתא. שם (הע' 1 ד(ה)).
9. R. E. Reiss and A.D Ash, The eight- month fetus: Classical sources for a modern superstition, *Obstetrics & Gynecology* 71:2, 270-273 (1988)
10. תרגום עברי של מאמר זה מובא בספר אסיא ח עמ' 315-320.
11. הרב נריה גוטל, בן שמונה, פשר שיטת חז"ל בנוגע לולדות "בני שמונה", ספר אסיא ח עמ' 314-300. ר. רייס וא. אש, שם.
12. פרופ' א. אידלמן. השלכות של התפתחויות חדשות ברפואה על ברית מילה, ספר אסיא ד' עמ' 232, הערה 4; ר. רייס וא. אש, ציונים 4-3 שם. ראה גם הרב נ. גוטל, שם, במקורות המצוינים בהערה 2 של מאמרו.
13. ר. רייס וא. אש. שם.
14. חזון אי"ש י"ד קנה, ב.
15. ראה גרף הישרדות כפונקציה של גיל ההריון להלן, ובדברי שבט הלוי המובאים במאמרו של הרב גוטל (שם) בהערה 5.

4. חז"ל, במקביל לרופאי העולם העתיק, קבעו את קביעתם לאור מידע אמין, ולכן עדיף לקבל את דעתם על פני זו חוקרי הרפואה המודרנית.

הגישה האחרונה איננה מקובלת להלכה, לאור המציאות הניתנת לבדיקה יום יומית¹⁵, ולכן אין ספק שכיום נדון בן שמונה כ"עובר בעל סיכויי קיום", על כל המשתמע מהגדרה זו¹⁶.

גם הגישה הראשונה, למרות הפופולריות שלה בקרב החוקרים הנוגעים בדבר, נראית בלתי הגיונית. להניח שכל רופאי העולם במשך כ 1500 שנה התייחסו לנושא שכיח, חיים ומוות של פגים, ללא ביקורת ותצפית עניינית, איננה מתקבלת על הדעת. ראוי לציין שאילו הייתה גישה זו מתקבלת על הדעת מבחינה עניינית, לא הייתה נוגדת את ההלכה, כפי שיבואר להלן.

בין שתי הגישות המרכזיות קשה להכריע, אם כי הגרף הבא המתאר הישרדות וולדות כפונקציה של גיל הלידה (בבי"ח המרסמית בלונדון 1982-1979)¹⁷ מדבר בעד עצמו.

בגרף בולטת ירידה יחסית בהישרדותם של פגים בערך באמצע השליש השלישי של ההריון. נתון זה עומד בסתירה לקביעה ההחלטית שתוחלת החיים של פגים רק עולה עם הגיל ההריוני¹⁸, ויתכן שיש בו תמיכה לגישה השלישית.

15. ראה מה שהובא בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשמירת שבת כהלכתה, ח"א (תשל"ט). פרק לו, הע' כד.

16. שמירת שבת כהלכתה. פרק לו. סע' יב.

17. מתוך: (1983) 35, p. 1646 International Medicine (Israel edition)

18. ר. רייס וא. אש, שם.

3. אבחנה רפואית של בן שמונה בהלכה

עקב המשמעות ההלכתית של הגדרת פג כ"בן שמונה" יש צורך בכללי אבחנה ברורים השווים לכל נפש¹⁹. בפשטות²⁰, שלוש דעות שונות של תנאים מובאות בתוספתא²¹:

א. דעת ת"ק: גיל ההריון הוא המדד הקובע. "איזהו בן ח' כל שלא כלו לו חודשיו" על הקושי המעשי בקביעת גיל ההריון העירו כבר בעלי התוספות²².

ב. דעת רבי [יוסי]: לקביעת אבחנה מעשית של בן שמונה יש צורך בסימנים הקליניים המתוארים בתוספתא, בנוסף²³ למדד הגיל ההריוני [איזהו בן שמונה] "סימניו ניכרין בו, ציפורניו ושערו שלא גמרו".

ג. דעת רשב"ג: תנאי הכרחי לאבחנת נפל הוא מותו תוך שלושים יום מלידתו. "כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל".

במילים אחרות, לא ניתן לאבחן בן שמונה באופן וודאי ללא המתנה למותו תוך שלושים²⁴, כאשר חיים מעבר לשלושים יום שוללים את האבחנה של "נפל". דעות שונות הובאו בראשונים בהבנת מחלוקת התנאים, והדברים נסקרו בפירוט במאמרו של הרב גוטל²⁰.

להלכה, פוסק הרמב"ם²⁴:

"מי שנולד בחודש השמיני, אם היה שלם בשערו ובצפורניו הרי זה ולד שלם, ובן שבעה הוא אלא שנשתהה... מי שנולד בחודש השביעי לעיבורו **אם נולד שלם** (ההדגשה שלי. מ.ה.) הרי זה וולד של קיימא..."

ובכסף משנה שם:

"וסובר רבנו דבדברי רבי איכא קולא וחומרא. קולא שאע"פ שנולד בחודש השמיני כיון שגמרו סימניו הרי הוא בן קיימא דבן שבעה הוא אלא דאשתהי. חומרא שאם נולד בשביעי ולא גמרו סימניו הרי הוא כנפל, דבן שמונה הוא אלא שקדם להיוולד".

במילים אחרות, באבחנת פג, קובעים הסימנים הקליניים בלבד, ללא הבדל בין נולד בחודש השביעי לבין נולד בשמיני! המושג "בן שמונה" אינו סימן מעשי,

19. מ. זילברג, כך דרכו של תלמוד. פרק ד, סעיף 4.

20. פרוט מקיף של דעות התנאים ושיטות הראשונים השונות בהגדרת התנאים והסימנים הקובעים בן שמונה ראה: הרב נריה גוטל, הפגות לאור ההלכה, קריטריונים המכריעים מצב הוולד, ספר אסיא ח עמ' 225-250. לדיון כאן, בחרתי אחת מהן למען הבהירות.

21. תוספתא שבת, ט"ז (ט"ו), ד(ז).

22. שבת קלה. תוד"ה "בן שמונה".

23. עפ"ד תוספות חד מקמאי, יבמות פב, בפי' הראשון.

24. הלכות מילה, פרק א הלכה יג-יד.

אלא הסבר תיאורטי בלבד להישרדותם של פגים אחדים לעומת מותם של אחרים, כשהגישה המעשית תלויה אך ורק בסימנים הקליניים של הפגים, כפי שתוארו ע"י רבי [יוסי] בתוספתא. לשיטת הרמב"ם, גם אם התיאוריה ("בן שבעה מתקיים בניגוד לבן שמונה") אינה נכונה, הגישה ההלכתית המעשית לא תשתנה, לאור ההיצמדות לסימנים הקליניים הקיימים ללא תלות בתיאוריה.

4. הלכה למעשה

בזמננו, כשבני שמונה רבים מאריכים ימים, יש להתייחס אליהם כאל ספק בני קיימא, ולטפל בהם בשבת כבחול, כל שיש תקווה שיוכלו לחיות אפילו חיי שעה בלבד.²⁵

פרק ב. יילודים פגומים – מתי ניתן ליטול איברים להשתלה

1. היתר ליטול מאנצפלוס לב להשתלה

במענה לשאלת ד"ר אלי יוסף שוסהיים, התיר הגר"י זילברשטיין לתרום איברי תינוק אנצפלוס להצלת תינוק ב"ב הנמצא לפנינו. (ספר אסיא יג, עמ' 49).

בתשובתו כתב הרב זילברשטיין:

במקרים של הריון מסוג זה שברור ואין כל ספק שהעובר כלל לא יחיה, מותר להציע לאשה ללדת את עובריה ולתרום את אבריו להצלת ילד יהודי הנמצא לפנינו, דלא עדיף מבין שמונה חדשים שמבואר במסכת שבת דף קל"ה::

"בן שמונה, הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו... אבל אמו שוחה ומניקתו מפני הסכנה".

ופרש"י: "מפני שחלב הרבה בדדיה ומביאה לידי חולי".

הרי שבן ח' נחשב כאבן, ומסתבר דה"ה ילוד שאין לו כל סכוי לחיות בגלל חסרון מוח. שגרוע מבן ח'.

ולכן מותר לתרום אבריו להצלת תינוק יהודי שנמצא לפנינו.

להבנת הסוגיא יש להגדיר את סוגי הפגמים המונעים חיים ביילודים.

²⁵ שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, סע' יב.

ואילולא דבריו, היה ניתן לומר שגם בזמן הזה כל בן שמונה ודאי, אם מתקיימים שני התנאים הבאים: א. לא גמרו סימניהם (שו"ע, או"ח, של, ח). ב. לפי הערכה רפואית מוסמכת ימותו תוך ימים ספורים (תוך שלושים) למרות אמצעי הטיפול הקיימים – מתקיים בהם גם כיום דין בן שמונה האמור בתלמוד ובפוסקים. וכן משמע מדברי הגרש"ז אויערבאך שליט"א "הא דמחללין לצורך חיי שעה הוא דווקא שכלו לו חודשיו, אבל חיי שעה של נפל לאו כלום הוא, גם בזמננו שיש אינקובטור" (שש"כ, שם, הערה כד). הרי שדין בן שמונה קיים למעשה (במקרים נדירים) גם בזמן הזה.

2. הגדרות: בן שמונה, טריפה מן הבטן ויילוד שמוחו אטום

שתי קטגוריות הלכתיות הוזכרו בשו"ת שלפנינו. קטגוריה אחת בשאלתו של ד"ר שוסהיים – אֲנֶאֱנְצֶפְאֵלוֹס ואקרניה, וקטגוריה שניה נוספה בתשובתו של הרב זילברשטיין – "בן שמונה".

חשוב להדגיש שלגבי הלכות מסויימות לא ראי זה כראי זה, כאשר לגבי הלכות אחרות דינם דומה. נסביר את המושגים אחד לאחד, ונתייחס גם לקטגוריה הלכתית נוספת – "טריפה מן הבטן".

א. **אֲנֶאֱנְצֶפְאֵלוֹס** – מום מולד הנובע מחוסר התפתחות של המוח שמתבטא בהעדר החלקים העליונים של עצמות הגולגולת ובהעדר החלקים העיקריים של המוח. לילודים אלו אין בכלל תפקוד של קליפת המוח והם מתפקדים רק באמצעות גזע המוח. כ-90%-80% מילודים אלו עוברים הפלה, 11%-7% נולדים מתים ו-11%-3% נולדים חיים²⁶. לפי סקרים שונים בין 91% ל 100% מהנולדים הללו מתים בתוך השבוע הראשון לאחר הלידה²⁷. משך החיים הארוך ביותר של ילוד חסר מוח היה חודשיים²⁸.

בתלמוד²⁹ מתואר ילוד כזה במילים "שגולגלתו אטומה" (= חסרה, רש"י), ומבואר שם שעקב השינוי המבני המהותי בגופו של הילוד הוא איננו מוגדר כילוד אנושי³⁰ ואימו אינה טמאת לידה.

הרמב"ן בחידושו עמ"ס נדה דף כג מבדיל בין טריפה מן הבטן למי שמוחו או ושטו אטום בכך שהאחרון, "איננו בכלל אדם הואיל ונברא שלא כדרך החיים."

החזון אי"ש (י"ד, קי"ג) מוסיף להסביר במה שונה הטריפה מן הבטן מהנולד אטום באיבריו בכך שהטריפה מן הבטן הוא "גוף שלם כגופין החיים בנשמה, אבל אין צריך שיהיה ראוי לחיות בפועל... כיון שהגוף או כל חלקי הגוף על מתכונת החיים".

26. The Medical Task Force on Anencephaly. *N Engl J Med* 322:669, 1990; הובא בא' שטינברג, **אנציקלופדיה הלכתית רפואית**, כרך ג (מכון שלזינגר, ירושלים, תשנ"ג), ערך ילוד, הע' 75.

27. שם.

28. Peabody JL, et al, *N Engl J Med* 321:344, 1989. אמנם דווחו ילודים כאלו שחיו עד 14 חודשים, אך לא ברור אם אמנם האבחנה היתה מדויקת. כמו כן יש להדגיש, שמספרים אלו מתייחסים למצב הנוכחי, שלפיו אין מעניקים לילודים אלו טיפול נמרץ, ויש להניח שניתן להאריך את חייהם בעזרת טיפול נמרץ – ראה: The Medical Task Force on Anencephaly, *N Engl J Med* 322:669, 1990; Elwood JM & Elwood JH: *Epidemiology of Anencephalus and Spina Bifida*. Oxford University Press; 1980: 69-78. הובא בא' שטינברג, **אנציקלופדיה הלכתית רפואית** (מכון שלזינגר, ירושלים, תשנ"ג), כרך ג, ערך ילוד, הע' 77.

29. נדה כד, א.

30. בלשון הרמב"ם – איסור"ב, י, יא – "אינו ולד".

הוסיף על כך הגר"י זילברשטיין³¹:

"אם כן מסתבר שאינו בכלל 'נפש' ואין איסור על הריגתו מאחר ואינו מסוגל לחיות ואין חייו חיים".

ובהמשך הדברים כתב:

"ומסתבר שאין איסור להרוג עובר כזה, משום שאינו ولد והרי הוא כנבלה".

ומשום כך התיר להפילו אם נתגלה המום במהלך ההריון. אין בידי המקור אלא המובאה בנשמת אברהם. שם הובא הדבר בסוגיית ההפלות. אולם הנימוק המצוטט שם, המתבסס בין היתר על דין ילוד חסר מוח שאימו טהורה, מתיר לכאורה גם הריגת ילוד כזה, למשל לשם שימוש באיבר מאיבריו להצלת חיי ילוד אחר. הדברים מתאימים לתשובה שלפנינו, וראה להלן בדיון.

ב. **אקרניה** – מום המתבטא בחסר בעצמות הגולגולת. אם חסר גם הקרום העליון³² [= קרום הדורה] נכנס לכאורה גם מום האקרניה בהגדרת "גולגלתו אטומה". שכן מלשון הגמרא בנדה שם משמע שהחסרון בעצמות הגולגולת הוא הקובע. "ונראה שאפילו כשחסר רק חלק מהגולגולת דינו כחסר כולה"³³.

ראוי להדגיש שלא די במום האנטומי של חסר בעצמות הגולגולת כדי להכנס להגדרת חז"ל "שגולגלתו אטומה", אלא תנאי הכרחי נוסף הוא העדר סיכוי הישרדות לילוד הזה³⁴. ניתן ללמוד עיקרון זה לא רק מסברא אלא גם מתוך הסוגיא בנדה, הן בבבלי והן בירושלמי שם.

ג. **בן שמונה** – מתואר במשנה ובתלמוד בוולדות אדם ובהמה³⁵. מדובר ב"נפל", כלומר, וולד הנולד קודם זמנו כשקיימת ודאות רפואית של מותו הקרוב³⁶. מצב מיוחד זה של יצור אנושי שאינו בר קיימא מרגע הוולדו ("לא היתה לו שעת הכושר"³⁷) ואשר לידתו המוקדמת מביאה להגדרתו כמין מיוחד³⁸, יוצר מהות הלכתית יחודית: למרות מצבו הפיזיולוגי (הזמני) החי, נושם,

31. בשיעוריו לרופאים, הובא **נשמת אברהם**, כך ג, חלק חו"מ, תכה, א, 19.

32. **ערוך לנר** נדה, כד, א, ע"פ חולין, מב, ב, תוד"ה ואמר רב יהודה.

33. הרב זילברשטיין, הובא **בנשמת אברהם**, שם, בהתבסס על נדה כד, ושו"ת **חכם צבי** סי' עז.

34. וכעין מש"כ הרמב"ם (רוצח ב, ח) בהגדרת טריפה באדם, שתנאי הכרחי לכך הוא הערכה רפואית "שמכה זו אין לה תעלה [= רפואה] באדם ובה ימות אם לא ימיתנו דבר אחר".

35. תוספתא שבת, ט"ז (ט"ו). ד(ז); חולין פרק ד, משנה ד; שבת קלו.

36. פרוט מקיף של דעות התנאים ושיטות הראשונים השונות בהגדרת התנאים והסימנים הקובעים בן שמונה ראה: הרב נריה גוטל, **הפגות לאור ההלכה**, קריטריונים המכריעים מצב הוולד, **ספר אסיא ח** (מכון שלזינגר, ירושלים, תשנ"ה), עמ' 250-225.

37. שבת קלו, א.

38. אין במינו שחיטה" (בניגוד לטריפה מן הבטן ש"ש במינה שחיטה") חולין שם, בסוף המשנה; שבת שם. וראה פרק א לעיל, ובהע' 25 שם.

מתנועע ובעל מחזור דם מתפקד, הרי מבחינה הלכתית מוגדר הנפל כגוף דומם, כאבן, עם כל המשמעויות הנובעות מכך.

לדוגמא:

1. הקזת דם או עשיית חבורה בבן שמונה אינה אסורה בשבת³⁹ אלא נחשבת כ... "מחתך בשר"⁴⁰.

2. דמו, רוקו, ומי רגליו של בן שמונה אינם מכשירים לטומאה כמשקה אדם⁴¹.

3. אין היתר לדחות את השבת למען הארכה זמנית של חיי הנפל⁴².

4. לדעת הגר"י זילברשטיין בתשובה שלפנינו – אין איסור על הריגתו.

ד. **טריפה מן הבטן** – משמעותה יילוד עם מום מתוך רשימת מומי הטריפה שבמשנה⁴³ שלא ניתן לחיות עימו⁴⁴ יותר מ"ב חודש"⁴⁵. כבר המשנה⁴⁶ מבדילה בין בן שמונה לבין טריפה מן הבטן. בדומה לכך הראשונים מבדילים בין טריפה מן הבטן שאימו טמאת לידה לבין מי "שאינו וולד" כמו אנאנצפלוס – מי שמוחו אטום⁴⁷, כך שהגדרתו של הרב זילברשטיין "שאינו בכלל 'נפש' ואין איסור על הריגתו" איננה מתאימה למי שמוגדר כוולד, אפילו אם הוא טריפה מן הבטן.

3. דיון בתשובת הגר"י זילברשטיין

הגר"י זילברשטיין נשאל אם מותר וראוי להציע לאישה הנושאת ברחמה עובר אנאנצפלוס, להמנע מהפלה [מותרת] וללדת את העובר הפגום על מנת להציל אחרים עם איבריו. התשובה לשאלה זו היתה ברורה: מותר.

אולם מתוך דבריו נשמעת, לכאורה תשובה לשאלה נוספת: האם יש צורך להמתין למוות ריאתי-לבבי לפני נטילת האיברים, או שמא מוגדר הילוד חסר

39. לדעת הרמב"ם הלכות שבת פ"ח ה"ז, חובל בשבת עובר על איסור מפרק שהוא תולדת "דש". לדעת הירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) וראשונים אחדים (רש"י, שבת קז, א ד"ה "החובל בהן חייב" בלשון ראשון; ר"י ור"ת, שבת עה, א תוד"ה "כי היכי", ועוד) החובל עובר על "נטילת נשמה" כלומר על אב מלאכה של "שוחט". אך הרמב"ם סובר שהבבלי חולק על הירושלמי בנקודה זו (תשובת ר' אברהם בן הרמב"ם, ברכת אברהם סי' יח).

40. שבת קלו, א ; רמב"ם הלכות מילה, פרק א הלכה יד.

41. מכשירין פרק ו משנה ז ; רמב"ם, הלכות טומאת אוכלין, פרק י, הלכה ז.

42. תוספתא, שם (הע' 10) ד (ה).

43. חולין, ד, ד.

44. רמב"ם, רוצח, ב, ח.

45. מגיד משנה, גירושין, יג, טז, בשם הירושלמי, הרמב"ן, והרשב"א.

46. חולין, שם.

47. המאירי, נדה, כג, ב, ד"ה ילדה ולד, בדעת עצמו ובדעת הרמב"ם ; **ערוך לנר**, נדה, כד, א, בישוב קושיית הכסף משנה, איסורי ביאה, י, יא, וכן דעת הרמב"ן, הרשב"א, והר"ן עמ"ס נדה שם. וראה בהערה 30 לעיל.

הגולגולת כמת כבר קודם לכן. מתוך שהשווה חסר גולגולת ל"בן שמונה" מקל וחומר, משמע לכאורה שכמו בן שמונה, גם חסר הגולגולת מוגדר כחסר חיים כבר ברגע היוולדו, ומשמע שמותר ליטול ממנו איברים להשתלה להצלת ילוד אחר למרות שליבו עדיין פועם.

הגר"י זילברשטיין למד היתר נטילת איברים של ילוד חסר מוח מקל-וחומר מהיתר נטילת האיברים מ"בן שמונה". הקל וחומר צ"ע קצת ממשנת חולין⁴⁸ על פיה מוגדר בן שמונה כמין נפרד שלא נקבעו לגביו דיני חיות, ומשום כך הוא שונה מ"טריפה מן הבטן". ולכאורה היה מקום לומר שיילוד שגולגולתו חסרה דומה דוקא לטריפה מן הבטן שמוגדר כחי לכל דבר.

אמנם נראה יותר שמתוך כך שאין אימו של הילוד חסר המוח טמאת לידה, ניתן להוכיח שחסר הגולגולת גם הוא איננו ממין וולדות האדם, בדומה לדוגמאות נוספות במסכת נדה⁴⁹. אם כן הרי שהדמיון לבן שמונה אכן קיים ואפילו מקל וחומר. שכן בן שמונה, אף שאיננו נחשב חי, בכל זאת אימו טמאת לידה שלא כמו אמו של חסר הגולגולת.

להלכה מסתבר שטריפה מן הבטן נדון כחי לכל דבר ומחללים עליו את השבת כמו שמחללין את השבת להאריך חיי שעה של מי שרוצץ ראשו⁵⁰ שלא כמו חסר גולגולת או בן שמונה.

מכאן נובע שכשם שאין להתיר הריגת טריפה אפילו כדי "להציל את השלם"⁵¹, כך גם אין היתר ליטול את אברי "טריפה מן הבטן" לפני קביעת מוות הלכתית רגילה, למרות שלא היתה לו שעת הכושר⁵².

4. דעת הגרש"ז אויערבאך

אמנם לגבי עצם ההיתר לנהוג בחסר גולגולת כבחסר נפש וליטול ממנו את איבריו להשתלה באחר, יעויין במה שפסק הגרש"ז אויערבאך⁵³ לאסור על סמך דברי התשובה מאהבה⁵⁴:

48. שם.

49. כגב, - כד,א.

50. ביאור הלכה, שכט,ד, ד"ה אלא לפי שעה.

51. נודע ביהודה חו"מ, מה"ת, סי' נט. וראה במאמרי: האם מותרת השתלת לב ע"פ ההלכה, ספר

אסיא ה (מכון שלזינגר, ירושלים, תשמ"ו), 55-79, בעיקר עמ' 71-72.

52. לשון המשנה בחולין שם.

53. נשמת אברהם, כך ד, חלק או"ח, של, ס"ק ה.

54. הובא בפתחי תשובה יו"ד, קצד, ס"ק ה.

"וכתב לי הגרש"ז אויערבאך (שליט"א) [זצ"ל]: נלענ"ד דבשעה שהוא רק עובר, הואיל ואינו ראוי לבריית נשמה וגם לאחר שנולד אין אמו טמאה לידה משום דלאו ולד הוא, לכן אפשר דשפיר מותר להרגו ולהימנע מלהיות [הרה] עמל וילד שקר, אולם לאחר שכבר נולד וגם כלו לו חדשיו, מסתבר כמו"ש בתשובה מאהבה, עכ"ל".

אמנם המאירי⁵⁵ הביא את דברי הירושלמי על פיהם נסתרים לכאורה דברי התשובה מאהבה, וצ"ע⁵⁶.

55. על המשנה כב, ב, ד"ה אמר המאירי המפלת.

56. המאירי מביא את דברי הירושלמי "כולו אדם ופניו בהמה אפילו עומד וקורא בתורה אומרים לו בא ונשחטך", ומשמע מדבריו שפסקא זו בירושלמי בניחותא נאמרה, שאין דין נפש ביצור כזה שאין אמו טמאת לידה, ואין איסור להמיתו. אמנם בירושלמי עצמו שם (נדה פ"ב ה"ב) משמע שהדברים נאמרו בלשון תמיהה כאפשרות שאיננה מסתברת בכלל. ועיין בפני משה שם, ואכמ"ל.